

ОБРАЗ ЛЮДИНИ В МОВІ

Формування антропоцентричної парадигми спрямувало рух наукового пошуку в напрямку людини, її місця в культурі соціуму, фокус вивчення було спрямоване на вивчення мовної особистості у всьому її розмаїтті.

Людина займає центральне місце в рамках антропоцентричної парадигми, а разом із нею і природна мова, яка вважається найголовнішою “складовою” людини.

Якщо Бог створив людину, то людина створила мову – найвеличніше своє творіння. І якщо Бог створив людину за своєю подобою і людина є відбитком Божого образу, то так само людина закарбувала свій образ у мові [2, с. 3]. Мова людини відображає рух людської думки. Людина відобразила у мові, все що була спроможна відчутти, збагнути, осягнути, зрозуміти. У мові знаходить своє відображення фізичний образ людини, її внутрішній світ, емоції та почуття, вірування, її ставлення до природи, до інших членів мовного колективу.

За висловом М.Мюллера, майже не можливим видається освоєння зовнішнього по відношенню до людини світу, його пізнання, осмислення, номінування та класифікація його реалій без “вдування нашого власного духу в хаос предметів і відтворення його за нашою подобою” [цит. по 6, с. 35].

Комплементарна природа людини закладена навіть у етимології самого мовленнєвого знаку, у неможливості встановити єдиний прамовний етимон. Це пояснюється експлікацією поняття “людина” у різних мовах за допомогою численних конотацій. До пріоритетних конотацій відносяться “земля, земний”, “смертний”, “думка”, “бачити, око”, “господар” [7, с. 244]. Таким чином, номінація людини не знаходить свого первинного вжитку, а утворюється

шляхом номінування різних ознак, якостей, характеристик, які вибудовують образ людини.

Людина має широкий спектр найменувань в поетичних текстах, що є результатом численної кількості світів, в яких вона проживає своє життя і в яких вона грає різні ролі [2, с. 5]. На думку філософа-стоїка Панетія “кожна людина носить чотири маски: маску людини, маску конкретної індивідуальності, маску суспільного становища та маску професії”[1, с. 218].

Людину серед інших живих істот вирізняє різновекторність її життя, її “мультифункціональність” з огляду на види діяльності, які вона опановує та обов’язки, які виконує в межах соціуму, та місце яке займає в соціальній ієрархії, її соціальний статус. Її психологічні, соціальні, фізіологічні, гендерні, вікові та інші характеристики зумовили існування розгалуженої системи мовленнєвих знаків, за допомогою яких вона вербалізується в поетичних текстах, наприклад: *a friend, a foe, any mortal, the fragment, beings with hair, a villain, a panellist, a priest, slaves, the blacks, a clansman, an offspring, the senenth, a plantigrade, a heiress, patients, wounded etc.*

Загальна кількість мовних знаків на позначення ЛЮДИНА, які вживаються у межах символічних порівнянь, становить 359 одиниць, з яких 130 одиниць представлені індексальними знаками. Так, як вивченню індексальних знаків присвячено окремий підрозділ, то зупинятися на їх детальному розгляді в межах цього підпункту вважаємо недоцільним. Проте необхідно зазначити кількісне співвідношення індексів до інших видів номінації ЛЮДИНИ, оскільки вони є складовою всього комплексу мовних одиниць на позначення концепту ЛЮДИНА в межах символічних порівнянь. Фінальна кількість номінативних одиниць, за виключенням індексальних, становить 229 прикладів.

Послуговуючись класифікацією В.Г. Гака [3, с. 74-75], ми вирізняємо сім видів номінування людини в аналізованих поетичних текстах, які вербалізуються антропоцентричним культурним кодом в межах символічних порівнянь, а саме індексальна, антропонімічна, гіперонімічна, демографічна, функціональна, відносна та аксіологічна номінації.

Найчисельнішою групою представлена знаками-індексами у кількості 130 одиниць. Другою за кількістю прикладів є демографічна номінація, яка налічує 115 випадків вживання. Демографічна номінація вербалізує вікові, статеві характеристики людини, її професію, походження, національність тощо, наприклад: *“The stories say she clothed herself as a man”* (A. Major “Saint Pelagia”), *“he is of course very skinny as are all Cubans”* (D. W. McFadden “Xavier Simpatico and His Old Church”), *“I catch sight of shining / through the trees and hazy heat / restless as a man awake / beside his sleeping lover”* (J. Pass “Mud Bottom”), *“The parrot slides like a red fireman”* (R. Sward “Scarlet The Parrot”).

“Узагальненого” адресанта (під узагальненим адресантом, ми розуміємо англоканадських поетів, приклади з творів яких були відібрані шляхом суцільної вибірки і складають картотеку прикладів антропоморфного коду, зокрема демографічної номінації) в більшій мірі цікавить професійне спрямування (46 прикладів) (*“I am not ashamed / of the sills rotting in my old house / and like a good surgeon / I remove the part of a beam / that has served well / for nearly two centuries.”* (L. Choyce “A Love of Old Things”); *“Who knows, / maybe he'll hire me as a houseboy / to carry guests' coats or fetch pretty snacks / from his yellow kitchen.”* (B. Dempster “The Salvation Of Desire”) та статева приналежність людини (42 приклади) (*“Was I woman-like to hide”* (F.G. Scott “Samson”); *“He whom I loved / Fought bravely, as a man must fight who sees / His wife and child defenceless.”* (I. E. Mackay “Marguerite de Roberval”)) як члена суспільства. Найменший інтерес для адресанта становить національність людини, кількість прикладів становить лише 8 одиниць. Медіарну позицію посідає група номінативних знаків на позначення вікових особливостей людини (19 випадків вживання): *“Tippy-toeing like a two-year old, I toddle / towards a trickle of sunlight, hoping / for an unconscious blessing.”* (B. Dempster “The Salvation Of Desire”) [10].

Під відносною номінацією ми розуміємо будь-яку співвідношення однієї людини з іншою. Людина є соціальною одиницею і тому завжди обов'язково перебуває в взаємовідносинах з іншими, виконує різні соціальні ролі. Характер

інтеракції може бути родинним, професійним, приятельським та ін., наприклад: “*hearing it breaks / into laughter / ...just / like her mother*” (R. McAdam “Money Talks”) “a mother ↔ a daughter”, “*The books sit on the shelf like a row of coma patients / in a ward*” (G. Murray “Cowboy Story”) – “patients ↔ a doctor”, “*A trillium covered wood one April day / served as a nearly consummate companion*” (P.K. Page “Motel Pool”) – “a companion ↔ a companion”, “*I am proud, beyond measure, / like a freshman at the senior prom, / of having been invited to the dance.*” (L.M. Stitt “Sin In My Seventh Year”) – “a freshman ↔ a graduate student”, “*I left it like a supplicant at the doors of Gucci*” (L. Choyce “A Small Sad Dog in Paris”) – “a supplicant ↔ a giver” [10].

Групу символічних знаків, які входять до антропонімічної номінації умовно можна розділити на три підгрупи, а саме універсальні, національні та авторські антропоніми.

Під універсальними, ми розуміємо імена людей, які є добре відомими за межами країни їх походження або резиденції, як от наприклад Йоганн Кеплер у прикладі з віршованого тексту Дж. Мюррея “Exit Strategy”. Будь-яка освічена особистість має базові уявлення про німецького вченого, його розробки в галузі математики, астрономії, оптики, механіки та астрології. І про його найголовніше відкриття, яке й зробило його всесвітньовідомим – закони руху планет Сонячної системи.

Для релевантного тлумачення символічного художнього порівняння “*Sometimes I feel like Kepler, poised to inherit / pages of wrinkled data*” необхідна актуалізація енциклопедичних знань адресата, а саме біографічних відомостей вченого. Й. Кеплер співпрацював з датським астрономом та астрологом Тихо Браге. По смерті всі результати його багаторічних та високоточних досліджень і спостережень за планетами і зірками переходять до Кеплера в результаті багаторічної судової тяганини зі спадкоємцями, і саме на основі цих даних, йому вдається зробити відкриття, яке вплинуло на подальший розвиток науки.

Національні антропоніми є добре відомими на певній території у певній мовленнєвій спільноті, серед певної аудиторії поціновувачів. Так, в своєму

поетичному тексті “Best Minds” Л. Чойс посилається на канадського поета Мільтона Акорна з його віршем “I shout love”, вказує на факт з біографії американського поета-бітника Ірвіна Алена Гінзберга (“*Better to froth at the mouth and shout out love / like Milton Acorn in a Toronto Park. / Better to recite four letter words /and get arrested like Ginsburg in San Francisco”). Канадського художника та кіно митця Джека Чамберса зустрічаємо у віршованому тексті Д. МакФаддена “The Death of Greg Curnoe”: “*I would paint it in the Jack Chambers style / like Chambers' view of the Macdonald-Cartier Freeway*” [10].*

Суто авторські антропоніми представляють, на нашу думку, найбільшу складність у процесі декодування поетичного повідомлення адресатом, оскільки вони (антропоніми) є знайомими і значними лише в розумінні адресанта. Така ситуація спонукає адресата на додаткове вивчення біографії, інших поетичних праць поета у пошуках даних, яких не вистачало для адекватного декодування поетичного повідомлення.

Так, для правильного розуміння символічного художнього порівняння Швенді Мормон “*If I had a name like Rosie Fernandez / I would know how to tango*” (W. Morton “*If I Had a Name Like Rosie Fernandez*”) адресату бракує відомостей про людину на ім’я Розі Фернандез. З інформаційною лакуною допомагає впоратися сама авторка. У своєму інтерв’ю з Расселом Біттнером вона прокоментувала історію створення власного твору “If I Had a Name Like Rosie Fernandez” (“Якщо б я мала ім’я як у Розі Фернандез”), що значною мірою полегшує процес інтерпретації.

Вона розповіла, що колись багато років тому їй зателефонувала режисер телебачення CBS (the Canadian Broadcast System), Розі Фернандез і запропонувала зробити подкаст її інтерв’ю. Ця пропозиція викликала велику радість і Венді Мортон не стримавшись сказала: “Якщо б у мене було таке саме ім’я як у Вас, моє життя було б геть інше” (“If I had a name like yours, my life would have been entirely different.”) [4]. Так народився вірш, в якому авторка наголошує на тому, що ім’я людини – це її життя, у разі зміни імені, кардинально змінилося б і її життя.

Функціональна номінація вказує на зв'язок людини з дією, яку вона виконує (“*A hunched grey shape/.../ like a small monk / in a green monastery / meditating*” (A.Purdy “The Last Picture In The World”), “*one bowing gracefully like a geisha*” (J. Newlove “Poem with Ravens”), “*Night enters day like a thief*” (P.K. Page “Autumn”), “*Steamships like sprinters have to get / Their second wind before they open up.*” (E.J. Pratt “The Titanic”) або з дією, що виконується над нею, наприклад: “*the leaves’ / musk under the hedges, dead-still as the neighbour victim*” (J. Pass “Reprieve for the Body”), “*Spawning capelin washed onto / grey sand beaches in the hundreds / of thousands like survivors of a shipwreck*” (M. Crummey “Capelin Scull”) [10].

Людина є унікальний феномен. Вона є частиною цілого, що називається світом, і водночас є дещо виокремленню і відокремленою від нього. Це спонукає людину ставитися диференційовано до свого буття. Індивід диференціює факти свого життя за їх значущістю, дає їм оцінку, реалізує ціннісне ставлення до світу. Під аксіологією, розуміємо організовану систему цінностей, яка уможливорює концептуалізацію оточуючої дійсності, кваліфікацію об’єктів, станів, дій. Цінності характеризується поза особистісною та надособистісною природою. У мінливому плінні соціального життя цінності виконують роль інваріантів, що дозволяють наділити всі елементи простору людського буття аксіологічною значущістю, тобто семіотизувати його; організувати багаторівневі системи координат, що уможливають чітко спрямовану навігацію оточуючим світом; задати систему пріоритетів та способи соціального визнання, вимоги до оцінки тих чи інших явищ, фактів, дій [9].

Систему цінностей, створену поетом у віршованому творі, слід розглядати як невід’ємну складову семантико-прагматичного змісту твору, оскільки автор виражає своє ставлення до актуального світу крізь призму неповторної особистісної картини світу, яка актуалізується у вигаданому світі художнього тексту [5].

Вивчення аксіологічного змісту мовленнєвих одиниць відбувається шляхом їх інтерпретації, вивчення в морально-етичному аспекті. Оцінка явища, предмета або людського вчинку відбувається відповідно до ustalених суспільних норм, критеріїв оцінювання, таких як “добре – погано”, “правда – неправда” і таке ін.

Кожна лексична одиниця має у своєму складі експліцитно виражено або іманентно притаманну аксіологічну сему, яка активується у межах поетичного тексту. Особливо яскраво розкривається аксіологічний потенціал мовленнєвих одиниць, коли вони реалізуються у межах символного художнього порівняння.

Прикладами одиниць, що належать до класу аксіологічної номінації, можуть бути наступні рядки: *“He has abjured his choric origins, / And like an undomesticated slattern, / Walks with tangential step unknown / Within the weave of the atomic pattern.”* (E.J. Pratt “The Truant”); *“In rare cases among the legions of married men / such moments of shining have never happened / and whether to praise such men for their steadfast virtue / or condemn them as fools for living without magic / answer can hardly be given”* (A.Purdy “Married Man's Song”); *“Like a literate fool, I ask if that's the place, / the small retreat, the chapel, the poem from Four Quartets by Eliot.”* (L.Choyce “December Day at Little Gidding”); *“propped like a tippler / bunched up under his own weight, my father's / oak-carved, antique marionette looked out.”* (J. Donaldson “Feddy Doe”) [10].

Лексична одиниця *wench* відповідно до словникового визначення означає 1) дівчина, молода жінка, 2) дівка (про повію), 3) служниця. У символному художньому порівнянні *“he bought me because he said I looked like a healthy wench”* з поетичного твору А. Купер “Сповідь жінки, яка спалила місто” (A.Cooper “Confessions Of A Woman Who Burnt Down A Town”) негативне аксіологічне значення *дівка* затьмарює інші визначення.

Героїня поетичного твору на ім'я Марі-Джозеф Ангелік, молода чорношкіра рабиня португальського походження, була викуплена поважним французьким бізнесменом і перевезена до Монреалю для роботи служницею в домі, де до неї ставилися зневажливо, як до непотребу, сміття, шматка м'яса,

безправної худоби. Жахлива безправність полягає навіть у тому, що стосунки з можливим батьком її дітей з великою долею вірогідності могли бути не за власним бажанням, а за примусовим наказом господарів, з метою мати більше безкоштовної робочої сили.

Мрія про втечу не покидала її ніколи, її непокірність була незламною (*“and I was seized with one desire and one desire only / and that was to leave the prison of this island”*), аж поки вона не втратила своїх восьмимісячних близнюків, які померли від віспи. Світ змінився назавжди: *“my heart changed position in my chest”*. Вона бігла не тямлячи себе від болю і безвиході (*“But where could I go / because throughout the whole world / in all the continents people who look like me / were bound”*). Її втеча викликала хвилю агресії. Непокора чорношкірої служниці розлютила господиню. Коли ж її затримали, то катували і звинуватили у підпалі цілого міста, який стався напередодні. Покаранням було повішання. Складно уявити, до якої межі відчаю була доведена ця жінка, якщо перед виконанням покарання єдиним про що вона думала, було її звільнення від приниження, зневаги, нікчемного існування: *“Soon I will be free from the prison of this island / and I will fly and fly and fly* (мається на увазі Род Айленд – Я.М. Присяннікова).

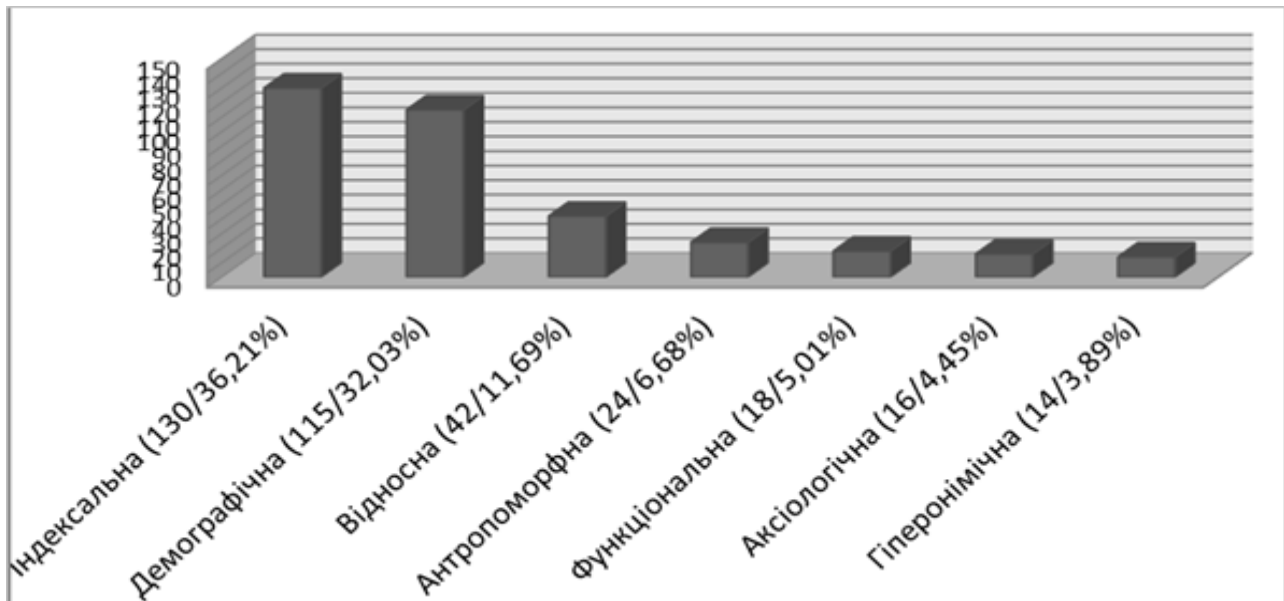
При детальному аналізі твору, доходимо висновку, що лексична одиниця *wench* з її негативним і принизливим аксіологічним багажем відноситься зовсім не до чорношкірої жінки, а надає зневажливе забарвлення “високоповажним” господарям та “вельмишановному панству”, які спричинили трагедію, скоїли злочин проти людяності, спаплюжили людську і розтоптали жіночу гідність, зневажили материнськими почуттями.

Найменшою кількістю прикладів представлена гіперонімічна номінація. Під гіперонімічною номінацією, ми розуміємо узагальнену словесну репрезентацію людини, групи людей, наприклад: *“Thousands of feet were taking overhead / .../ And like storm troops before a citadel”* (E.J. Pratt “The Titanic”), *“Who is she ... / but terrible as an army with banners”* (A. Cooper “Woman A Wail”), *“The wood should tramp to the sounding sea, / Like a marching army of*

men!” (D.C. Scott “The Wood by the Sea”), “*that I .../ Stand lost in wonder, like a man who reads / Immortal prophecies none can understand.*” (F.W.H. Eaton “By the Bridge”) [10].

Нижче наведені кількісні дані вживання лексичних одиниць відповідно до виду номінації у вигляді схеми. В дужках зазначені кількісні та відсоткові показники частка того чи іншого виду номінації від загальної групи мовленнєвих знаків антропоморфного коду.

Порівняно низька частка вживання гіперонімів (14 прикладів), на нашу думку, має пояснення, яке криється у історичному розвитку свідомості людини.

Свідомість первісної людини мала значною мірою стадний характер. Рівень свідомості зумовлював низький рівень розвитку виробничої діяльності людей і їх суспільних відносин. Яким був спосіб життя людини, такою була і її свідомість. Історичний розвиток людської свідомості виявився насамперед у збагаченні її змісту, який відображає об’єктивну дійсність, в розширенні світогляду людей. Разом із збагаченням змісту свідомості поступово розвинулись і її форми, набувши тієї різноманітності і тих специфічних особливостей, які характерні для сучасних людей [5]. Отже, усвідомлюючи себе часткою великого організму під назвою “людство”, людина більш зосереджена на індивідуальних проявах своєї особистості.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Аверинцев С.С. Греческая «литература» и ближневосточная «словесность». Противостояние и встреча двух творческих принципов // Типология и взаимосвязь литератур древнего мира. «Наука» М., 1971. – С.202-266.
2. Арутюнова Н.Д. Введение / Н.Д. Арутюнова // Логический анализ языка. Образ человека в культуре и языке / Отв. ред. Н.Д, Арутюнова, И.Б. Левонтина. – М.: Издательство «Индрик», 1999. – С. 3-10.
3. Гак В.Г. Человек в языке / В.Г. Гак // Логический анализ языка. Образ человека в культуре и языке / Отв. ред. Н.Д, Арутюнова, И.Б. Левонтина. – М.: Издательство «Индрик», 1999. – С. 73-80.
4. Інтерв'ю з Венді Мортон – режим доступу: <http://www.alongstoryshort.net/PoetsCorner-WendyMorton.html>
5. Історія розвитку людської свідомості – режим доступу: http://pidruchniki.com/15660212/psihologiya/viniknennya_rozvitok_lyudskoyi_svidomosti
6. Кассирер Э. Сила метафоры / Э. Кассирер // Теория метафоры: Сборник: Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; Общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. — М.: Прогресс, 1990. — С. 33-43.
7. Красухин К.Г. Три историко-семантических этюда об индоевропейском человеке / К.Г. Красухин // Логический анализ языка. Образ человека в культуре и языке / Отв. ред. Н.Д, Арутюнова, И.Б. Левонтина. – М.: Издательство «Индрик», 1999. – С. 244 – 251.
8. Ладыгин Ю.А. Опыт интерпретации аксиологического содержания антропонима в художественном тексте / Ю.А. Ладыгин – режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/opyt-interpretatsii-aksiologicheskogo-soderzhaniya-antropnima-v-hudozhestvennom-tekste> (дата обращения: 27.11.2014).
9. Ценность // Новейший философский словарь / Сост. А.А. Грицанов. — Мн.: Изд. В.М. Скакун, 1998. – С. 620.
10. Canadian poetry - http://www.library.utoronto.ca/canpoetry/index_poet.htm